

Tranzitia de la comunism la democratie

Este oarecum surprinzator faptul ca, la peste 15 ani de la prabusirea unei dictaturi de o irationalitate si barbarie ce nu mai trebuie demonstrate, Romania bate pasul pe loc in legatura cu ceva ce pare cat se poate de limpede. Anume, faptul ca regimul comunist, chiar si in perioadele sale de “inmuiere”, a fost antipatriotic, axiofob, marcat de ostilitate fata de ideea de diferenta si alteritate. A fost distrusa orice meritocratie ori, mai bine spus, selectia a fost in general una negativa. Despre Holocaust nu s-a vorbit o lunga perioada, existau voci care negau ori minimalizau oroarea. Despre crimele comunismului avem informatii stranse vreme indelungata in tara si in strainatate. Partidul comunist a fost institutia de baza a acestei dictaturi ideocratice. “Trebuie insa accentuat caracterul criminal al altor institutii, inainte de toate al Securitatii. O societate democratica nu poate functiona prin abrogarea memoriei. Sa ne gandim la Franta, unde umbra Vichy-ului nu a putut fi pur si simplu alungata prin uitare ori minimalizare.”¹ Este vorba de un imperativ motivat etic, istoric si politic.

Ce au avut de castigat alte tari daca au condamnat comunismul?

In alte tari, decomunizarea a mers mai departe si mai repede decat in Romania. (Ungaria, Cehia, Polonia) Pe de alta parte, fostii comunisti, mai ales in Polonia, au reusit sa tergiverseze lucrurile si nu s-a ajuns decat relativ recent la o reconsiderare a arhivelor politiei secrete pe o baza cat mai transparenta. Ce a avut de castigat Cehia, de pilda? Inainte de toate, un climat de incredere, o perspectiva clara despre ruptura cu un sistem intemeiat pe minciuna (spunea candva Leszek Kolakowski ca “minciuna este sufletul nemuritor al comunismului”). Cultura politica a democratiilor postcomuniste nu are decat de castigat din condamnarea deschisa, de catre cea mai inalta instanta politica, a sistemului prabusit, nu insa si decedat, in decembrie 1989. In anumite situatii, indeosebi in sistemele postautoritare, claritatea morala este cheia succesului unei democratii. Sa ne gandim la statele din America Latina, unde nimeni nu ezita sa afirme ca dictaturile

---

¹ <http://www.romania-libera.com/articole/articol.php>

militare au fost momente tragice, soldate cu mii si mii de victime. Intr-o tara in care seful statului va declara ca sistemul comunist a fost unul abominabil, fondat pe teroare, manipulare si duplicitate, oamenii vor simti ca respira un aer mai curat. Nu vreau sa sune patetic, dar este un minimum datorat celor pieriti in lagare si inchisori, precum si celor ucisi in decembrie 1989.

La 15 ani dupa caderea zidului Berlinului, multe tari din fostele tari comuniste din Europa Centrala au facut progrese remarcabile in tranzitia spre o economie de piata si democratie pluralista, insa chiar si in cazul tarilor care au inregistrat cele mai mari succese in procesul de tranzitie mai sunt necesare inca reforme structurale si politici macroeconomice solide. Pentru al patrulea an consecutiv economiile din aceasta regiune au depasit ritmul de crestere inregistrat de economia mondiala, pentru 2004 BERD estimand ca aceste tari vor inregistra o crestere economica de 6,1 la suta dupa 5,6 la suta in 2003. O crestere economica mai mare se asteapta in cazul Comunitatii Statelor Independente (CSI), aproximativ 7,4 la suta comparativ cu 5,0 la suta in cazul tarilor din Europa de Sud-Est(SEE) si 4,9 la suta pentru tarile din Europa Centrala si tarile Baltice. Cu toate acestea Willem Buiters, Economistul sef al BERD a atras atentia asupra vulnerabilitatilor macroeconomice cu care se confrunta aceste tari. In cazul tarilor din Europa Centrala si tarile Baltice o sursa persistenta de ingrijorare o constituie dezechilibrele fiscale, eliminarea subventiilor acordate industriilor neviabile si rata somajului. Acelasi lucru este valabil si in cazul tarilor din Europa de Sud-Est unde o combinatie intre un grad ridicat al somajului si un nivel ridicat al saraciei lasa o marja redusa de manevra.

In timp ce cresterea economica a avut un ritm constant in majoritatea regiunilor, progresele inregistrate in domeniul reformelor economice au fost mixte. In cazul celor trei tari candidate la aderarea la Uniunea Europeana (Bulgaria, Croatia si Romania) majoritatea progreselor au fost realizate in domeniul reformelor necesare pentru o economie de piata. Toate cele trei tari au realizat pasi importanti in reforma sectorului bancar si a infrastructurii, iar Bulgaria si Romania au demarat si privatizari importante. Dupa mai multi ani de progrese rapide in vederea aderarii la UE, multe din tarile din Europa Centrala si tarile Baltice inregistreaza o incetinire a ritmului reformelor. In

schimb tarile din CSI, care continua sa ramana in urma, nu au realizat decat progrese modeste.

Apartenența României

România poate fi încadrată în categoria democrațiilor particulare consolidate, este una din cele mai caracteristice exemple ale acestei categorii. Thomas Carothers, care dintre cele aproape o sută de țări aflate în tranziție califică drept democrații funcționale mai puțin de douăzeci, remarcând că liderele acestui grup puțin numeros se găsesc mai ales în Europa Centrală și în zona baltică. Carothers include printre altele România și Bulgaria, Mexicul și Brazilia în acest grup. “În afara țărilor est-europene și latino-americane ce pot fi incluse în grupul democrațiilor particulare, unui alt grup de democrații fără îndoială funcționale însă nu de tip occidental ci asiatic i se pot subsuma Japonia, Taivanul, Coreea de Sud și, reprezentând probabil în sine un subtip aparte, India. În cazul acestor țări, putem, de asemenea, vorbi despre primul, al doilea sau al treilea val al democrației, adică despre tranziția dinspre autoritarism spre democrație și despre problemele consolidării democrației, la fel ca în cazul democrațiilor liberale de tip occidental fără a ne referi la același lucru!”²

Dificultățile legate de încadrarea corespunzătoare a României sunt depășite într-un mod original și pragmatic de către Michael McFaul, care consideră într-alt de specifică tranziția de la comunism la noile regimuri încât vorbește despre un al patrulea val al democrației și dictaturii, față de cel de-al treilea val, din anii șaptezeci-optzeci, al democrației, care se constituise pe paradigma tranziției bazate pe pacte. După McFaul, noile regimuri postcomuniste apărute ca rezultat al celui de-al patrulea val pot fi încadrate în trei categorii: acolo unde forțele democrației erau într-o situație hegemonică, adică în cele nouă țări central-europene și baltice (McFaul include aici și Croația) au avut loc tranziții revoluționare și au luat naștere democrații liberale (pactele au jucat aici doar un rol marginal, față de modelul clasic al celui de-al treilea val, cel spaniol); acolo unde raportul de forțe era fără echivoc favorabil vechiului regim comunist (în țările Asiei Centrale, precum și în Belarus, Serbia și România) inițiativa tranziției și punerea ei în

---

² Studiile lui Thomas Carothers (The End of the Transition Paradigm, 2002),

practică au venit de sus și în locul celor vechi au luat naștere îndeobște noi dictaturi; în fine, acolo unde raportul de forțe era nedecis (în Rusia, Ucraina, Moldova, Mongolia, Azerbaidjan, precum și în Bulgaria, Macedonia și Albania) tranziția a dus cu excepția Bulgariei și Mongoliei în cel mai bun caz la demonstrații parțiale, instabile sau în cel mai rău caz la război civil.

România iese din rând și în cazul paradigmei tranziționiste care propune introducerea unui al patrulea val. După ce puterea poporului a nimicit ultimul regim comunist, foștii activiști comuniști au revenit practic la putere. În ciuda acestui lucru zice McFaul România împreună cu Bulgaria evoluează bine spre consolidarea democrației liberale. McFaul explică această afirmație nu într-un total concordantă cu paradigma tranziționistă propusă de el prin apropierea geografică față de Occident. Nu în creștinism, educație sau nivel economic subliniază politologul american, ci în poziția geografică trebuie să căutăm factorul cel mai însemnat care determină anumite țări să ia calea democrației. Regimurile incerte din Bulgaria și România au devenit cu timpul tot mai democratice, pe măsură ce aceste țări au stăruit tot mai agresiv în dorința de a deveni membre ale unor instituții occidentale ca Uniunea Europeană sau NATO. Pentru guvernarea din România și Bulgaria faptul că ambele țări au șanse rezonabile de a fi admise în aceste instituții occidentale reprezintă un serios impuls întru adâncirea democrației.

Întrebarea e ce tip de democrație este aceea a cărei adâncire și consolidare este în România (și în alte țări, aflate în situații asemănătoare) un fapt de necontestat. “După alegerile din 1996 și apoi după cele din 2000, în România (și în alte câteva țări sud-est europene, înainte de toate Bulgaria și în Serbia de după Miloșevici) nu s-a instaurat o democrație liberală de tip occidental, ci a prins rădăcini un sistem democratic specific sau particular, asemănător regimurilor dominante în majoritatea țărilor latino-americe. Dacă trecem cu vederea această circumstanță de importanță capitală, vom fi obligați să ne ajustăm tot mereu punctul de vedere referitor la caracterul și tipul (de fapt: identitatea) regimului politic din România funcție de diverse evenimente politice conjuncturale. În postfața unui volum de studii despre România postcomunistă, apărut în 2001 și redactat la sfârșitul lui 1999 și începutul lui 2000, pronosticând previzibilă victorie în alegeri a lui Iliescu și a adeptilor lui, cei doi redactori ajungeau la concluzia că bazându-ne pe

tradiționala înclinație gradualistă a lui Iliescu și a PSDR [e de presupus că] viteza reformei s-ar putea reduce în mod considerabil. Dacă asta se va întâmpla, procesul de democratizare și restructurare a economiei se va prelungi iar tranziția s-ar putea să devină o stare cvasipermanentă.”³

Substanța democrației românești

Dimpotrivă, Alina Mungiu-Pippidi, ale cărei analize de țară publicate lunar în cadrul Programului pentru dezvoltare al ONU reflectă bine starea actuală a vieții politice și economice românești, incluzând aici și imaginea țării, pe care guvernul României și o parte a elitei spirituale românești doresc s-o sugereze, s-o proiecteze într-afară, constată tot pe baza unor evenimente politico-economice conjuncturale că, după alegerile din noiembrie 2000, lucrurile au evoluat substanțial în țară și că tranziția politică se apropie de sfârșit. După Alina Mungiu-Pippidi, “8 noiembrie 2001, când Ion Iliescu a organizat un banchet în palatul prezidențial în onoarea regelui Mihai, care împlinea 80 de ani, poate fi privit ca momentul încheierii oficiale a tranziției. Politica de asociere la guvernare a UDMR, atât la nivel central, cât și pe plan local, cvasianularea contradicției de tipul comunist-anticomunist, care împărțise atât de marcat elita politică românească în perioada anterioară, consensul pe cale de a se constitui în așa-numita problemă a restituției și în ceea ce privește privatizarea coloșilor industriali asemănători Combinatului de la Galați constituie de bună seamă tot atâtea indicii că democrația formală e acum consolidată în România.”⁴ Dar adaugă Alina Mungiu-Pippidi mai rămân multe de făcut în ceea ce privește democrația substanțială.

Să vedem ce spun cifrele despre opțiunea antidemocratică a populației. 13% din cei chestionați ar dori ca țara să fie guvernată de militari; 18% sînt de părere că ar trebui readus regimul comunist; 19% ar fi de acord ca parlamentul să fie închis și partidele politice interzise; 30% cred că ar fi mai bine ca țara să fie guvernată de un lider cu mîna forte, capabil să ia decizii rapide, fără parlament și alegeri; în sfîrșit, 59% din cei chestionați și-ar dori un guvern de unitate națională în care oamenii cei mai capabili și mai bine pregătiți să-i înlocuiască pe politicienii aleși. Această din urmă opinie majoritară apare sprijinită și de alte două date: după părerea a 51% din cei chestionați

---

³ Michael McFaul, *The Fourth Wave of democracy and Dictatorship: Noncooperative Transitions in the Postcommunist World*, în *World Politics*, 2002, 54:2.

⁴ Studiile Alinei Mungiu-Pippidi (*Romania's End of Transition Deconstructed*, 2002)

între clasa politică românească și restul românilor există un conflict iar 62% cred că răspunderea pentru falimentul tranziției revine guvernelor incompetente. Aceste cifre arată cu limpezime că România a obținut rezultate importante, deși pe anumite planuri a avut și serioase eșecuri sau că per total mai sunt încă multe lucruri de făcut pentru ca democrația procedurală românească să devină o democrație substanțială.

“Nu în America Latină, firește, ci într-un regim politic care-și află mai multe asemănări în America Latină decât în Europa Occidentală. Prelucrarea teoretică și descrierea politologică amănunțită a acestei evidente asemănări precum și a diferențelor firești pe care originalitatea românească sau sud-est europeană le induce chiar și față de America Latină e o sarcină profesională care rămîne încă de realizat. Un uluitor eveniment de ultimă oră dovedește însă că aici nu e vorba numai de probleme profesionale ci de depășirea anumitor limite, a căror tolerare ar însemna să rămînem definitiv prizonierii democrației romînești originale care se consolidează vertiginous”.⁵

Criza din decembrie 1989 nu a condus la o reforma coerentă și consecventă datorită contextului revoluționar și faptului că România avea suficiente resurse pentru a se confrunta cu dezechilibrele în primii ani ai tranziției: a) aproape nici o datorie externă și un nivel confortabil al rezervelor internaționale; b) un nivel înalt al economisirii dublat de o structură fizică a economiei proiectată de decenii pentru a sprijini marile investiții și un consum strict controlat; c) o sursă ușoară de împrumut ca, de exemplu, împrumuturile de urgență primite de la organizațiile financiare internaționale.

Până în anul 1997, politica de tip “pornit-oprit” poate fi cel mai bine reprezentată prin ceea ce s-a întâmplat în domeniul privatizării. România a aprobat primul concept al privatizării de masă în august 1991 și a aplicat privatizarea de masă în 1995.

Într-o democrație, partidele politice se află în competiție pentru voturile cetățenilor. În acest scop, partidele își prezintă programele electorale bazate pe diferite ideologii: liberală, social-democrată etc. Dar, în tranziția de la economia centralizată de plan la economia de piață, în pofida diferitelor baze ideologice, partidele politice ar fi trebuit să ajungă la un punct de vedere coerent și suficient de cuprinzător asupra obiectivelor și strategiilor tranziției economice, și aceasta din cel puțin două motive.

---

⁵ Werner-Joseph Love (eds.), *Liberalisation and its Consequences: A Comparative Perspective on Latin America and Eastern Europe*. Cheltenham. Edward Elgar, 2000.

Primul motiv se refera la existenta unor obiective certe ale tranzitiei, pietre de hotar care nu pot fi ignorate de nici un partid politic ce doreste sa infaptuiasca tranzitia de la economia centralizata de plan la economia de piata. Aceste obiective sunt:

- libertatea economica prin liberalizarea activitatilor economice, preturilor , comertului, pietelor si promovarea competitiei;
- stabilitatea economica prin politici monetare si fiscale prudente si constrangeri bugetare severe la nivelul intreprinderilor;
- dezvoltarea sectorului privat prin privatizare si stabilirea unui mediu care sa incurajeze afacerile mici si mijlocii, ca si investitiile straine directe;
- schimbarea rolului statului din principalul furnizor de bunuri si servicii intr-un facilitator si catalizator care incurajeaza si completeaza activitatile indivizilor si ale intreprinzatorilor privati.

Al doilea motiv priveste durata tranzitiei, care este un proces pe termen lung ce acopera mai multe cicluri electorale. Asadar, guverne diferite sprijinite de partide politice diferite trebuie sa urmareasca indeplinirea acelorasi obiective pentru perioade de timp mai mari decat un ciclu electoral.

In Romania, dupa cum oricine poate observa, coerenta si consistenta obiectivelor tranzitiei au fost pierdute intre guverne. Majoritatea guvernelor au afirmat ca singura reforma reala este cea care a inceput cu propria guvernare. Ca sa dovedeasca asta, fiecare guvern a risipit timp si resurse, inclusiv prin schimbarea legilor si a reglementarilor. Aceasta a condus la o incertitudine a mediului de afaceri care, impreuna cu slaba capacitate a guvernelor pentru elaborarea, coordonarea si aplicarea politicilor, au transformat Romania intr-o tara cu promisiuni si probleme perpetue.

Se poate spune ca , in Romania, legatura dintre politicile economice ale diferitelor guverne a fost facuta de catre organizatiile financiare internationale.

De aceea, una dintre principalele sarcini ale politicianilor din Romania este sa construiasca un punct de vedere al partidelor politice, coerent si cuprinzator, asupra obiectivelor si strategiilor tranzitiei. Diferitele guverne ar trebui sa construiasca pe realizarile echipelor anterioare si nu sa iroseasca luni intregi pentru a demonstra cat de

rea este situatia lasata de vechea guvernare, precum si ani de zile pentru a explica , din nou, prin greaua mostenire propriile rezultate proaste.

Bibliografie

Samuel P. Huntington, *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*, University of Oklahoma Press: Norman and London, 1991.

Studiile lui Thomas Carothers (*The End of the Transition Paradigm*, 2002), Guillermo O'Donnell (*Illusions About Consolidation*, 1996) și ale Alinei Mungiu-Pippidi (*Romania's End of Transition Deconstructed*, 2002)

Revista româna de științe politice (Teoria democratizării).

Michael McFaul, *The Fourth Wave of democracy and Dictatorship: Noncooperative Transitions in the Postcommunist World*, în *World Politics*, 2002, 54:2.

Larry Diamond, *Thinking about Hybrid Regimes*, în *Journal of Democracy*, 2002, 13:2.

Werner-Joseph Love (eds.), *Liberalisation and its Consequences: A Comparative Perspective on Latin America and Eastern Europe*. Cheltenham. Edward Elgar, 2000.

Duncan Light and David Phinnemore (eds.), *Post-Communist Romania. Coming to Terms with Transition*, Palgrave Publishers, 2001.